

Görkəmli dilçi alim

O, üzü gələcəyə gedir... O, çətin, əziyyətli yolun yorulmaz yolçusudur...

Üzü gələcəyə, sabaha üz tutan bu yol adamı görkəmli dilçi-alim İsmayıl Məmmədli.

Təbiətə yumşaq olan bu həyat adamı bir az dağlara... elə bütünlükdə torpağın dərinliklərinə işləmiş köklü-budaqlı ağaca bənzəyir. Həssaslığı, düzlüyü, təmizliyi müəllim təbiətindən irəli gəlir.

Qapalı Səhmdar Cəmiyyətində "Azərbaycan dili" və "Dil xalqın mənəvi sərvətidir" televiziya və radio proqramlarını hazırlamış və aparıcısı olmuşdur. 1998-ci ilin aprelində Azərbaycan AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Elmi Şurası və kollektivi "Dilçilik" ixtisası üzrə Azərbaycan AMEA-nın müxbir üzvlüyünə İ.Məmmədlinin namizədliyini irəli sürmüş və yekdilliklə səs vermişdir.

O, 2002-ci ildən Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində baş məsləhətçidir, dövlət qulluğunun kiçik müşaviridir. Hazırda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Dilçilik üzrə Birləşmiş Müdafiə Şurasının, Institut Elmi Şurasının, Dilçilik üzrə Respublika Əlaqələndirmə Şurasının və Azərbaycan AMEA Terminologiya Komitəsinin üzvüdür. İ.Məmmədli Azərbaycan Yazıçılar və Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür. 1994-cü ildən AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun nəzdindəki Dissertasiya Şurasının, Azərbaycan Prezidenti yanında Dövlət Dil Komissiyasının üzvüdür. 2013-cü ildə Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamı ilə "Tərəqqi" medalı ilə təltif olunub, 2004-cü ildə "H.B.Zərdabi media mükafatı və diplomu"na layiq görülmüşdür.

İsmayıl müəllim tez-tez uşaqlıq, gənclik illərinin xatirələrinə dalır: "Məni xatirələr tez-tez çağırır bu yerlərə... Hərdən ruhumu dincə qoyub sakitliyə çəkilmək istəyirəm. İllərin qanadlarında ata yurdumun işığına sarı uçuram. Səssizlik içində yarı mürgülü, yarı oyaq xatirələrin səhri ilə o illərin adamlarını çağırmaq istəyirəm. İlk baxışdan hər şey yerli-yerindədir. Amma yox, həmyaşıd olduğum bu alma ağacı mənə ayrı şeylər pıçıldadır. Ömür yalnız yaşanmış illərin sayıyla ölçülmür - görülən işlərin dəyərini, arzu və istəyin sədəsini da yaşadır özündə. Üzü gələcəyə gedən yolların hansı dayanacağında ayaq saxlayıb keçmişə baxırsansa, ömrün sətir-sətir, və rəq-vərəq yazılmış xatirələrini yenedən yaşayırıam. İlk dəfə dilimizin, söz xəzinəmizin səhrinə düşdüüm vaxtlar düşür yadıma... Və günlərin bir günü özüm də bilmədən bu səhr, ovsun məni öz dərinliklərinə çəkiş apardı, qaranlıqlardan aydınlığa çıxardı..."

Dünyada ən uzun yol - insanın özünə qədər gəlib çıxdığı yoldur, - deyirlər. Əgər, bir insan müqəddəs sözün işığında özünə yol baxırsa, ona yalnız "Uğur olsun!" demək lazımdır.

Yolçu yolda gərəkdir, İsmayıl müəllim!

Füzuli MUSTAFAYEV,
AMEA Nəsimi adına Dilçilik
İnstitutunun əməkdaşı, filologiya
üzrə fəlsəfə doktoru.

vahiddən estetik meyar, mənəvi gözəllik, müdriklik etalonuna çevrilmişdir.

İsmayıl müəllim məni qorumağı bacaran sadə, təkəbbürdən uzaq bir insandır. Təbiilik, səmimiyyət və istiqanlılıq onun təbiətindən irəli gəlir. Həssaslıq, məsuliyyət hissi, dəqiqlik, mənəvi bütövlük onun alim-vətəndaşlıq portretini tamamlayan cizgilərdir. O, sanki insanlara xeyirxahlıq üçün doğulmuşdur.

Onu sözün və dilin keşiyində duran əsgərə də oxşatmaq olar. Millətin dilinin, sözünün, ruhunun sərhədlərini göz bəbəyi tək qoruyan namuslu əsgərə də... Onun bir cəməli var: "Həyatın gələcəyi elm öyrənənlərin əlindədir!".

İsmayıl Məmmədli fitrətən söz sərrafıdır. Onun söhbətində sözün bütün ifadə imkanları üzə çıxır. Məntiqi hazırcavablıq, yumor, sözün romantik ahəngi sintez halındadır. Ritorikadan, şablonçuluqdan uzaq, zəngin, söz ehtiyatına malik bir ziyalı...

Qədim Şərq fəlsəfəsində deyilir ki, öz dünyəvi həvəsinə qələbə çalan, Allahdan əvəz istəyən adam bilikli və şüurludur. Öz nəfsinin səsinə qulaq asan, bununla belə, Tanrıdan mərhəmət gözləyən insan kamil ola bilməz. Bu cəhətdən İsmayıl müəllimin bəxti gətirib. Təmsil etdiyi dilçilik sahəsi üzrə onlarla tələbəsi onun yolunu davam etdirir. Başqa xalqların dilini öyrənməyə müəyyən zaman kəsiyi kifayət edər, amma öz dilini öyrənməyə bir insan ömrü bəs etmir. Ömrünün bahar tək körpəlik dövrünü, yay kimi gənclik çağlarını, payız kimi saçlara gümüşü dən düşən vaxtlarını, boranlı-şaxtalı qış günlərinə bənzər uzun gecələrini kitablar arasında keçirib İsmayıl müəllim.

İ.Məmmədli 200-dən artıq elmi əsərin və məqalənin müəllifidir. Bunlardan 13-ü monoqrafiya və lüğətlərdir. Dövrü mətbuatda da bir çox elmi məqaləsi dərc olunmuşdur. Azərbaycan EA Xəbərlərində, "Türkölogiya" jurnalında və ayrı-ayrı mətbuat səhifələrində kitabları haqqında resenziyalar, rəylər dərc olunmuşdur. Alim müasir dilçiliyin müxtəlif problemlərinə aid keçirilmiş beynəlxalq, ümumitifaq və respublika simpozium və konfranslarında məruzələrlə çıxış etmişdir.

Professor İ.Məmmədli bir çox lüğətlərin: "C.Cabbarlının dilinin lüğəti", "Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti", "Azərbaycanca-İspanca", "Azərbaycanca-İtalyanca", "Azərbaycanca-bolqarca", "Azərbaycanca-çexcə", "Azərbaycanca-polyakca" ikidilli lüğətlərin redaktoru və tərtibçilərindəndir.

Neçə illərdir ki, İsmayıl Məmmədli Azərbaycan Respublikası Milli Məclisində Mədəniyyət Komissiyasının üzvüdür. O, bir sıra universitetlərdə "Müasir Azərbaycan dili", "Niq mədəniyyətinin əsasları", "Üslubiyyət", "Natiqlik sənəti", "Dilçiliyə giriş" fənlərindən mühazirələr oxuyur.

İ.Məmmədlinin Azərbaycan dilinin təbliğində də xidmətləri böyükdür. O, 1981-1989-cu illərdə Azərbaycan Teleradio Verilişləri

Azərbaycan dilçiliyinin üslubiyyət, lüğətçilik, onomalogiya, etnoqrafik dilçilik, şifahi dil kimi ən aktual sahələri, tətbiqi dilçilik məsələlərini əhatə edir. O, "Azərbaycan dilinin etnoqrafik leksikası" mövzusunda tədqiqat əsəri ilə Azərbaycan xalqının soykökü, qədim maddi və mənəvi mədəniyyəti, habelə ana dilimizin zəngin söz yaratıcılığı ilə bağlı problemləri dərinləndirən araşdırmış, azərbaycanşünaslığa dəyərli bir töhfə vermiş, dilçiliyimizdə etnolinqvistika kimi yeni bir elmi istiqamət açmışdır.

İsmayıl Məmmədlinin nüfuzlu elm adamı olması, ziyallığı yüksək vətəndaşlıq mövqeyi, əxlaqı, humanizmi və mənəvi təmizliyi ilə daha çox bağlıdır. Parlaq tənəkkürü, elmi erudisiyası, sözünün kəsəri ilə tanınan İsmayıl Məmmədlinin elmi araşdırmalarının kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri alimin yaradıcılıq diapazonunun genişliyini və zənginliyini təcəssüm etdirir. Onun yaradıcılıq laboratoriyasına yaxından bələd olduqca bu fədakar alimin əməyinin, elmi fəaliyyətinin vüsətini aşağıdakı sözlərlə səciyyələndirmək olar: zəhmət və istedadın doğan böyük enerji!

Rasional zəhmət sferasına meyilli olan İsmayıl Məmmədli filologiya elminin meydana atdığı bir çox suallara cavab axtarmağa cəhd etmiş və böyük uğurlar qazanmışdır. O, elmin əziyyətli yollarından keçərək Azərbaycan dilçiliyinin aktual məsələləri barədə araşdırmalar aparmış, filologiyamıza dəyərli töhfələr bəxş etmişdir.

İ.Məmmədli 1989-cu ildən Dilçilik İnstitutunda Lüğət və terminologiya (hazırda Tətbiqi dilçilik adlanır) şöbəsinə rəhbərlik edir. Şöbə ənənələri ilə institutun elmi həyatında özünəməxsus yer tutur. Onun rəhbərliyi altında şöbədə "Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti" (3 cildə), "Yeni sözlər lüğəti", "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti" (təkmilləşdirilmiş, artırılmış yeni nəşri), "Azərbaycan dilinin məcazlar lüğəti" hazırlanmışdır. 2011-ci ildə nəşr olunmuş "Səməd Vurğunun bədii dilinin izahlı lüğəti"nin redaktoru, tərtibçisi olmuş, professor İ.Məmmədli 2014-cü il iyunun 10-da "Səməd Vurğun mükafatı"na layiq görülmüşdür.

İ.Məmmədlinin şöbəyə rəhbərliyi dövründə 17 nəfər filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, 6 nəfər elmlər doktoru dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Əqidəsi, etiqadı, dünyagörüşü intellekti ilə yanaşı, insanlığına, mənəvi zənginliyinə və daxili təmizliyinə yaxından bələd olduqca belə qənaətə gəlirəm ki, İsmayıl Məmmədliyə məxsus ləyaqət, ucalıq fitri xilqətdir. Onun təmsalında alim və insan sözləri adi leksik

İsmayıl müəllim göz açdığı Gədəbəy yurduna çox bağlıdır. Torpağından güc aldığı bu qədim diyarın şəhəd-şirəsini, gözəlliyini ruhunda yaşadır. Sularından saflıq, dağlarından qürur və əylməzlik, müdriklikdən sadəlik və aqillik əxz edib, ocağından od alıb.

İsmayıl Oruc oğlu Məmmədli 1946-cı il noyabr ayının 15-də Bazarçay rayonunun Sədanaxaç (sonradan kəndin adı Güney olmuşdur) kəndində Aşiq Oruc Vəli oğlu Əhmədovun və Züleyxa ananın ailəsində doğulmuşdur. Aşiq Oruc Göyçənin Yarpızlı kəndindən idi. 1948-1953-cü illərdə o vaxt könüllü köçürülmə adı ilə deportasiya olunanlarla birgə ailələri Ermənistandan Şimali Azərbaycana gəlmiş, Gədəbəy rayonunun Zəhmət kəndində məskunlaşmışdır. İsmayıl Məmmədli 1952-1956-cı illərdə Göyçənin Güney kəndində ibtidai təhsil almış, 1952-1962-ci illərdə Zəhmət kənd orta məktəbində oxumuşdur. 1962-1967-ci illərdə isə M.F.Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Dillər İnstitutunun alman-Azərbaycan dilləri şöbəsində təhsil almışdır. 1967-1970-ci illərdə Azərbaycan Ensiklopediyası Baş redaksiyasında əvvəlcə transkripsiyaçı-redaktor, sonra böyük elmi redaktor vəzifələrində çalışmışdır. 1968-1969-cu illərdə ordu sıralarında hərbi xidmətdə olmuşdur. O, 1970-1973-cü illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun əyani şöbəsinin aspiranturasında oxumuş, 1974-cü ildə filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

İsmayıl Məmmədli 45 ildən artıqdır ki, bütün qüvvə və bacarığını ana dilimizin tədqiqi, tədrisi və təbliği işinə, elmi və pedaqoji kadrların hazırlanmasına həsr etmişdir. Bu illər ərzində o, elmdə və ictimai həyatda şərəfli bir yol keçmişdir.

İsmayıl Məmmədli 1993-cü ildə "Azərbaycan dilinin etnoqrafik leksikası" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş, ictimai elmlər, xüsusən də filologiya sahəsində müstəqil Azərbaycan Respublikasında ilk milli elmlər doktoru alimlik dərəcəsi almışdır. İ.Məmmədli 1974-1980-ci illərdə Dilçilik İnstitutunda kiçik elmi işçi, 1980-1988-ci illərdə böyük elmi işçi vəzifələrində çalışmışdır.

O, Azərbaycan dilinin leksikologiyası və leksikoqrafiyası problemlərinin araşdırılması sahəsində çalışır. İ.Məmmədlinin "Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti", "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti", "Frazeologiya və məcazlar lüğətləri"nin tərtibi işində apardığı tədqiqatları böyük elmi əhəmiyyət kəsb edir.

İ.Məmmədlinin tədqiqatları